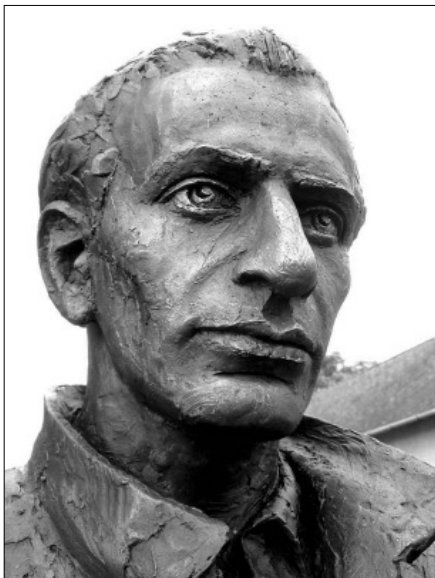

100 éve született Radnóti Miklós

**Radnóti szobra
Nemesradnóton,
Györfi Lajos
alkotása**

Ha Radnóti Miklós kerül szóba, legtöbbünknek a *Töredék* versszakaiban összefoglalt évek – „mikor az ember úgy elaljasult...” – jutnak eszünkbe. Azok az esztendők, amelyekben előbb araszolva, utóbb viszont szinte már robogva haladt az ország „rémes végzete” felé. A mély sejtelemmel választott *Járkálj csak, halálraítélt!* című kötete (1936), s legutolsó verse, az „így végzed hát te is”, kétszer kettőnél is nyilvánvalóbb bizonyosságát rögzítő *Tarkölövés* (Razglednicák, 1944) közötti időszak. A tömegsírba is magával vitt, 1946-ban, a kihantolásakor viharkabátjában megtalált notesz. Benne a vésszel teli napokban, az esti roskadásokkor a homályban „sort sor alá tapogatva” megírt költeményekkel, amelyek világirodalmi rangra emelték – egyébként is figyelemre méltó – művészetét. Az első lapokon magyarul, szerb-horvátul, németül, franciául és angolul is az állt: „Ez a jegyzőkönyvecske Radnóti Miklós magyar költő verseit tartalmazza. Kéri a megtalálót, hogy juttassa el Magyarországra...” Nem tudhatta, hogy mikor és hol éri a halál. Hogy meglelik-e egyáltalán az írást, s aki ráakad majd tűzre veti-e, vagy tényleg Budapestre küldi. Az „örök veszélyben élők józansága” azonban azt diktálta, hogy nincs más választása, írnia kell. A versekkel, s a noteszsel már az örökkévalóságnak üzent. Rossz belegondolni, hogy el is kallódhatott, meg is semmisülhetett volna az a kis kockás füzet.

Sokszor hallani a szörnyű csacsiságot, hogy anélkül csak középszerű költőként tartanánk számon. Ez persze nem igaz. *Tóth Árpádhoz, Szabó Lőrínchez* fogható tehetség volt, s nagyon hamar eredeti han-

gú alkotóvá, zseniális műfordítóvá érett. 1937-ben Baumgarten-jutalmat kapott, aminek odaítélésében – mint tudjuk – az esztétikai értékekre különösen kényes *Babits* Mihályé volt a főszerep. A Nyugatot is megnyitotta előtte, több verse a legendás folyóiratban is otthonra talált, s még igen hosszú pálya állt előtte. Ne feledjük, mindössze 33 éves, amikortól munkaszolgálatos, s alig több mint 36, midőn Abdán agyonlövi az ismeretlen keretlegény!

1909. május 5-én született Budapesten egy viszonylag jobb módú zsidó családban, amelyben születése rögtön gyásszal párosult. Világra jöttébe ugyanis édesanyja és ikertestvére is belehalt. Ennek feldolgozhatatlan tudata, komoly teherrel nehezedett rá (még az 1940-ben írt *Ikrek havában* is ott munkál az önvád: „Megölted őket”). Tizenegy évesen az édesapja is elhalálozott. A nagybátyja vette magához, aki textilkereskedőt kívánt nevelni belőle. Kereskedelmi érettségije után Csehszlovákiában taníttatta egy jó hírű textiles főiskolában. Huszonegy évesen tért haza, s mivel mindig a tanári pályáról álmódott, a nagybácsi méteráruboltját rövidesen a szegedi egyetem előadótermére cserélte. Magyar-francia szakra járt. Az irodalom mindig érdekelte, verseket már gyerekkorától írt. Abban ellentmondás mutatkozik életrajzírói között, hogy tizenöt, vagy tizennyolc évesen látta-e kinyomtatva az első versét, de végül is ez mindegy. Nagyon fiatal volt. A *Jóság*, az első antológia, amelyik verset közölt tőle 1929-ben, első önálló verseskötete, a *Pogány köszöntő* pedig 1930-ban jelent meg. A következő verseskötényvét (*Újmódi pásztorok éneke* – 1931) vallásgyalázás-izgatás vádjával elkobozták, s elítélték miatta. *Horger* Antal dékán – az egyetem *József* Attilát eltanácsoló „fura ura” – őt is azonnal kizárta volna, ám egyetemi tanára, *Sík* Sándor papköltő, szegedi professzor, a védelmére kelt s tekintélyével, határozottságával megvédte a rendkívül tehetségesnek ítélt fiatalembert.

Hiába végezte azonban el az egyetemet, írt 1934-ben figyelemkeltő doktori disszertációt s szerzett egy évvel később tanári képesítést is, a katedráknak még csak a közelébe sem engedték. A zsidósága már gátja volt az efféle érvényesülésnek. Kénytelen volt magántanítványokat, magánórákat, alkalmi munkákat vállalni. Szerencsére *Gyarmati* Fannival kötött szerelmi házassága kárpótolta sok mindenért. Bárhogy zordult körötte a világ, jó volt hazatérnie, Fanni idilli állapotokat teremtett maguk köré. A „régiszelid esték”, a befőzések, az asztalon hűlő szilvalekvár képe, még az erőltetett menet fagyos kínlásában is átmelegítette. A *Levél a hitveshez*, a

legszebb magyar szerelmes versek egyike is ebből az erőből táplálkozik, de korábban is számos vers ihletője volt (*Együgyű dal a feleségről - Tétova óda*).

Radnóti költészetét a kezdetektől nagyfokú formagazdagság és érzékenység jellemezte. Az antik versezetektől a rímtelen szabad versig, mindenben határozott és biztos kezű volt. Az időmértékhez való ragaszkodás sem kötötte gúzsba, ahogy a verselési kötetlenség, sem tette fékevesztetté.

A zoltárok, himnuszok, ódák hangján éppúgy képes volt megszólalni, mint a tiltakozásén és a lázadásán. Sokakkal ellentétben nem akkor kezdett háborogni, amikor már a „saját háza ég”. Lírájában és közéleti magatartásában párhuzamosan nyomom követhető humanista tenni akarása. A *Hispánia, Hispánia* és a *Federico García Lorca* versszakait hitelesíti a Franco-ellenes párizsi tömegtüntetésén, a *Nem tudhatom* hazaszeretetét pedig a budapesti nagy antifasiszta megmozdulásokon való személyes részvétele.

Már 1934-35-ben papírra vetette a *Háborús napló* című versét, benne a baljós sorral: „A világ új háborúba fordul”. Tudta, hogy versenyt kell futnia az

idővel. 1933-ban a *Lábadozó szél*; 1934-ben az *Ének a négeréről, aki a városba ment*; 1935-ben az *Újhold*; 1936-ban a *Járkálj csak, halálraitélt!*; 1938-ban a *Meredek út*; 1940-ben a *Válogatott versek* címen jelent meg verseskönyve s 1942-ben a karcsú, *Naptár* című versfüzet zárta ezt a sort. Közben 1940-ben megjelent a prózai erejét felvillantó *Ikrek hava* és a *Vas* Istvánnal közösen fordított *Apollinaire versei* kötet. *Válogatott versfordításai*, az *Orpheus nyomában* 1943-ban, néger mesefordításai, a *Karunga, a holtak ura* nem sokkal a halála előtt, 1944-ben jelent meg.

A noteszben maradt versekkel – a túlvilágról küldött palackposta kincseivel – először a *Tajtékos ég* (1946) oldalain találkozhatott teljességükben az olvasó. Mint azt a korabeli fogadtatásról írtakból tudjuk katartikus élménnyel járt ez a találkozás.

A magyar irodalom egyik kiemelkedő alkotóját vesztettük el tragikusan – és tragikusan korán – ott, az abdai árokparton, 1944. november 9-én.

Radnóti Miklóst máig sokan érezték és érzik ma is a magukénak. *A századik születésnapját ünnepeljük.*

H. S.

Hiszpanio, Hiszpanio

(Hispánia, Hispánia – lengyelül)

Od dwóch dni pada, i gdy otwieram okno,
łsnia mokre dachy paryskie,
na stół się chmury osypują,
na twarzy światło drga śliskie.

Ponad domami, a jednak w głębi stoję,
płacze nade mną deszcz z sady,
i jakże wstydzę się w tym zmierzchu,
gdzie błotna wieść się gromadzi.

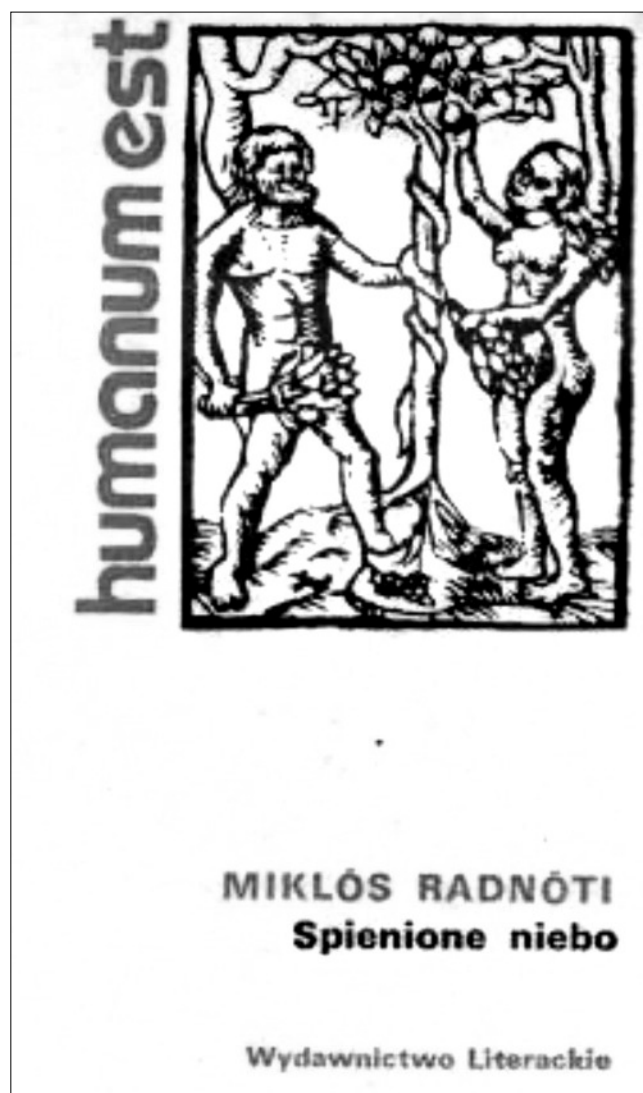
O ty wojno, wojno, czarnoskrzydła wojno,
płynie twego strachu obłok,
a tam nie sieją już, nie orzą
i gaśnie winny szczerp obok.

Nie kwili ptak, nie krzewi się słońce w niebie,
matkom śpiewa czarny anioł,
jedynie krwawe twoje rzeki
pędzą spienione, Hiszpanio.

Choćby znikąd, jak powietrzne trąby grzmiące,
przyjdą nowe wojska jeszcze
z tych broczących krain i z głębi
kopalń przenikniętych dreszczem.

Narody krzyczą gromko, żyj, wolności!
dziś po południu paryscy nędzarze
słowem jak kamień pieśń o twojej walce
śpiewają i w deszczu mokną ich twarze.

Tadeusz Nowak fordítása

Lengyel Radnóti kötet címoldala

Siebente Ekloge

(Hetedik ecloga – németül)

Siehst du, der Abend naht, und der Stacheldraht rings und der wilde
Eichzaun und die Baracke, sie schweben hinein in sein Dämmern.
Langsam löst sich der Blick von unsrer Gefangenschaft Rahmen,
und der Verstand nur allein weiss noch um die Ladung des Drahtes.
Sieh, auch die Phantasie gewinnt hier nur so ihre Freiheit,
unsern gebrochenen Leib löst der Schlaf, der schöne Befreier,
und das Gefangenenlager schwebt nun, da die Nacht naht, nach Hause.
Schnarchend, in Lumpen gehüllt und kahl fliegt von Serbiens blinder
Höhe der Häftlinge Schar in die Heimat, die schweigend geduckte.
Schweigend geduckte Heimat! Oh, gibt es denn noch ein Zuhause?
Wurde es nicht schon zerbombt? Und ist's so noch, wie einst wir's verliessen?
Und ob, wer rechts von mir stöhnt und links hingestreckt liegt, einst wohl heimkehrt?
Sag, gibt's dort noch einen Ort, wo man den Hexameter verstehn kann?
Ungefähr, ohne Sicht, nur Zeile um Zeile abtastend,
schreibe ich hier in der Dämmerung Verse, schreib so, wie ich lebe,
wie ein Regenwurm blind den glatten Papiergrund befühlend.
Taschenlampe und Bücher nahmen die Wächter des Lagers,
und statt der Post, der ersehnten, dringt Nebel in unsre Baracke.
Unter Gerücht- und Würmen leben hier Polen, Franzosen,
Römer, verträumte Bergjuden, separatistische Serben,
Stücke nur fiebernden Leibs und dennoch ein Leben hier lebend,
wartend auf frohe Botschaft, aufs Wort einer Frau, auf die Freiheit,
auf das in dichte Dämmerung stürzende Ende, auf Wunder.
Bettenlos lieg ich, gefangenes Tier zwischen Würmern; der Flöhe
Ansturm hebt neu wieder an, da die Heere der Fliegen nun ruhen.
Sieh, es ist Abend, Geliebte: ein Tag der Gefangenschaft weniger
und ein Lebenstag auch. Das Lager schläft. Auf die Landschaft
scheint nun der Mond und macht den Stacheldraht wieder erglänzen,
und man sieht durch das Fenster die Schatten bewaffneter Wächter
an die kalkige Wand projiziert unter nächtlichen Stimmen.
Siehst du, Geliebte, das Lager schläft, und es rauschen die Träume,
einer, aufgeweckt, schnauft, dreht sich um auf dem engen Fleck und schon
schläft er wieder, und sein Gesicht strahlt. Nur ich allein wache,
schmeckend den halb aufgerauchten Stummel im Munde anstelle
deines Kusses Geschmack, und es naht mir der Schlaf nicht, der milde,
denn nicht sterben, nicht leben kann ich nunmehr ohne Dich.

Franz Fühmann fordítása

奮戰

怒將血染臥沙場
奮起猶戰不顧傷
沖鋒陷陣如展翅
斷肢揮舞性若狂

戰壕招我如魅魍
雖然身敗未敢亡
何為殘缺仍屹立
仔細與君說端長

好漢出征把家忘
愛妻淚盼老愁傷
風塵蔽天黯無日
家牆頹敗李樹黃

徘徊不忍故園荒
舊宇依然浴胭陽
勤蜂鬧鬧爭釀蜜
陶醉芳馨夏夢酣

綠蔭婆婆果正香
芬妮佇立待籬旁
欲對佳人凝相望
日影緩移莫早長

何時幻影非夢想
月圓今夕更神殤
戰友頻催且莫去
攜吾魂魄歸故鄉

米克落士 拉德挪體 秋四年·春九九年 李兆良

Eröltetett menet – kínaiul

Sin-Leung Li fordítása

Szlovák
Radnóti
kötet
címdala

Bitromaki óda

(Tétova óda – *lovári cigány dialektusban*)

Aba dulmut fajasma, te phenav tuke
mure kamipeske garade cherhajen;
jek falo numa, feri o chachipe.
De furcimo, taj mishkimo san andemande sar o trajo
kaj unyivar kasavoj, sar bi merimasko
sar ando barr e barradyi khereski buvero.
Kathar o shonatiko ratyi mishki opral pa muro shero
taj kircindes cine sune lel sama.
Taj inke chi zhanav te penav tuke,
so kerel kado mange, kana butyi kerav,
tyiro darado dikhipa hatyarav opral pa muro vast.
Cirdipe so chi kerel. Opre gindoj taj shudavles.
Taj tehara sogodi pale kerav,
ke katyi resav me, sode kerel e vorba
ande muri poeta, ke man kado zhi kathe cirdelma,
zhi kaj kokalo ashola andama taj jek burnyik bal.
Khinyi san taj me hatyarav, lungu sas o dyes,
so the phenav inke? e trabi kethane dikhen
haj tut lasharen, bash kerel jek dopash guglo
pe mesaja taj pikko perel anda adyvin
sar somnakuno glonto abjol po colo,
taj pestar cipij jek shusho taxtaj.
Baxtalaj, ke tusa trajil. Shajke avlama inke vrama,
te phenav soskoj, kana petu azhukarel.
La lindraki peradi ratyi inke-inke reseltu,
huraltar, palakodi palpale avel pe tyo chikat,
tye lindrale jakha inke agores karingma dikhen

Skrivao sam te

(Rejtettek – *horvátul*)

Skrivao sam te dugo
kao grana svoj plod
koji sporo sazrijeva
a sad poput ledenog cvijeta
na glatkom zismkom prozoru
cvjetaš u mojim mislima.
Znam veñ što znači
kad ti ruka kosu gladi,
veñ u srcu čuvam
titraj tvoga gelžnja,
hladno se divim
lijepom luku tvojih rebara
kad da su za mene
takve divote svakodneve.
A ipak, u mojim snovima
često sto pandži ima
i poput božanstva iz snova
stišnem te sa stotinu ruka.

U tvojem krilu

(Két karodban – *horvátul*)

U krilu tvojem ljuljam se
lagano.
U krilu mojem ljuljaš se
lagano.
U krilu tvojem dijete sam
šutljivo.
U krilu mojem dijete si
slušam te.
Zagrliš me rukama
kad bojim se.
Zagrlim te rukama
ne bojim se.
U krilu tvojem neñe me strašiti
ni pusta tišina
strašne smrti.
U tvojem krilu preskočit ņu
preho smrti
kao u snu.

Ifj. Blazsetin István fordításai

tye bal putertyon, bujhardyon miskhimasa,
taj sovestar. Tya cimlyako lungu uluv mishkij.
Tyo vast pe muro sherand perel, sovjardi kranzha,
de andetu sovam vi me, chi san kaver luma.
Taj zhi kathe ashunav me, kaj kaver kerdyon e but
garade, sane, platnike xara
ande tyi shalinasli palma.

Nagy Gusztáv fordítása